

PESEL – KRÓTKI ZARYS DZIEJÓW

Roman WARSKI¹

Bardzo dziękuję Państwu za możliwość przedstawienia informacji związanych z tworzeniem Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności - PESEL.

Jestem w wyjątkowo korzystnej sytuacji, gdyż nie muszę wyjaśniać co to jest PESEL, jaką rolę pełni w życiu administracyjnym i gospodarczym naszego kraju. Numer ewidencyjny PESEL, którym każda z obecnych osób się posługuje, istnieje od ponad 30 lat i skutecznie funkcjonuje w całej administracji państwowej.

Trochę historii

O elektronicznej ewidencji ludności zaczęliśmy myśleć pod koniec lat 60-tych, kiedy dotarły do nas informacje o tego typu pracach w Szwecji.

Wspólnie z Antonim Bossowskim tworząc Ośrodek EPI, zdefiniowaliśmy problem, który pod nazwą „System Ewidencji Ludności” zaistniał w 5-letnim Planie Gospodarczym na lata 1970-1974. Fakt ten można uznać za narodziny PESEL.

Minister Spraw Wewnętrznych – nadzorujący ustawowo ewidencję ludności w kraju – otrzymał środki na badania i projektowanie systemu.

W 1972 Minister Spraw Wewnętrznych powołał Pełnomocnika ds. PESEL i ustanowił etat Biur Realizujących PESEL:

- Biura Studiów i Projektów PESEL, i
- Biura Koordynacyjno-Prawnego PESEL.

Pełnomocnikiem Ministra Spraw Wewnętrznych ds. PESEL został Zygmunt Orłowski.

W 1974 roku, Uchwałą Rady Ministrów, powołano Rządowe Centrum Informatyczne PESEL, usytuowane w nowym obiekcie w Warszawie, przy ul. Pawińskiego 17 / 21.

Biuro Koordynacyjno-Organizacyjne PESEL stworzyło podwaliny prawno-administracyjne systemu PESEL. Dokonali tego wybitnie utalentowani ludzie*, którzy do pracy przyszli z Departamentu Społeczno Administracyjnego MSW, który w imieniu Ministra SW wykonywał funkcje nadzoru nad ewidencją ludności w Polsce.

Za projekt informatyczny systemu odpowiadało Biuro Studiów i Projektów PESEL. Kadre informatyczną biura stanowili ludzie pracujący wcześniej w ZETO-ZOWAR, Biurze Informatyki MSW, zespole Jacka Karpińskiego, GUS oraz młodzi absolwenci Szkół Wyższych. Miałem zaszczyt kierować tym biurem od 1974 roku.

¹ Autor nadesłał szkic historii systemu PESEL na seminarium historyczne w dniu 7.12.2009 – w jego imieniu zostało to odczytane przez p. Janusza Lucowa

Otoczenie tworzonego systemu przed projektem

Stan ewidencji ludności:

W drugiej połowie lat 60-tych występowała wielorakość dokumentów, ksiąg i rodzajów ewidencji. W kraju żyli ludzie urodzeni w zaborach austriackim, pruskim i rosyjskim. Wiele osób starych, schorowanych jako jedyny dokument ich tożsamości używało jeszcze „kenn karty”. Dwie wojny światowe zniszczyły wiele dokumentów źródłowych, akt stanu cywilnego, ksiąg meldunkowych, dokumentów ubezpieczeniowych, itp. Polska przesunięta została o 500 km na zachód. Należało zatem najpierw utworzyć jednolite sformalizowane dokumenty – przenieść na nie istniejące dane, uzupełnić je poprzez kontakt z konkretną osobą i dopiero wtedy przystąpić do działań informatycznych.

Stan informatyki

Pod koniec lat 60-tych, rodząca się informatyka, opierała się na partiowym przetworzeniu danych wynikającym z możliwości taśm magnetycznych. Sieć teleinformatyczna nie istniała. Era układów scalonych właśnie się rozpoczynała. Informacje ze Szwecji mówiły o 20-letnim okresie wdrażania podobnego systemu.

Ale Szwecja:

- miała ludność 5-krotnie mniejszą
- od setek lat bez wojen i zmian granic
- ustabilizowaną i wykształconą kadrę administracji terenowej.

Rzeczą najważniejszą była jednak różnica w możliwościach finansowych i technicznych. Szwedzi mieli pieniądze i nie mieli embargo. Polska wręcz przeciwnie! Ruszaliśmy w długą i trudną podróż!!

Projektowanie i budowa systemu PESEL

Z opisu stanu na starcie do prac nad systemem PESEL wynikało, iż projekt informatyczny musiał być otwarty. Szczegółowe rozwiązania powstały w oparciu o postępujący rozwój technik informatycznych – w tym również polskich. Koncepcja i projekt informatyczny PESEL były konsultowane z osobami ze świata nauki, techniki i środowisk społecznych.

Ważną rolę na początku lat 70-tych pełniło PKAPI (Polski Komitet Automatowego Przetwarzania Informacji), w skład którego wchodziły wybitne osobistości z ośrodków akademickich, Elektronicznych Zakładów Techniki Obliczeniowej, znani dziennikarze i inni. Na tym forum, Antoni Bosowski, prezentował wizję – koncepcję systemu PESEL.

Powstające dokumenty, takie jak:

„Wstępne założenia do koncepcji PESEL”, „Terenowy Bank Danych PESEL” były prezentowane przez wiele osób uważanych wówczas za autorytety w obszarze prawa administracyjnego i informatyki.

Od pierwszych opracowań za obszar wdrożenia systemu uważano t.o.a.p. (terenowe organa administracji państwowej) – czyli gminy i urzędy wojewódzkie, które wówczas nadzorował Urząd Rady Ministrów.

Projektowanie i wdrażanie systemu PESEL rozpoczęto w oparciu o komputery i oprogramowanie firm zachodnich. W wyniku szczegółowej analizy ofert, wybrano firmę SIEMENS. Głównym atutem firmy był system zarządzania bankiem danych PRISMA, który stosowano w RFN do tworzenia podobnego systemu ewidencji ludności.

Po uruchomieniu objętego kontraktem sprzętu, rozpoczęto dołączanie sprzętu produkcji krajowej. Pierwsze były jednostki taśm magnetycznych MERAMATU i drukarka wierszowa z MERA-BŁONIE. Drukarka posiadała bęben z polskim alfabetem wykonany na zamówienie RCI PESEL. Z zakładów TELETRA otrzymaliśmy modemy i rozgałęźniki do budowy własnej sieci teleinformatycznej. Tworzone w późniejszym okresie Terenowe Banki Danych PESEL, funkcjonowały na polskich zestawach R-32 z ELWRO-Wrocław. W połowie lat 80-tych, na wszystkich komputerach posadowiono własny, opracowany w RCI PESEL, system zarządzania bazą danych JANTAR. JANTAR był szczególnym osiągnięciem PESEL pozwalającym na utrzymanie bazy danych (40 milionów rekordów) mimo embargo na pojemność i ilość dysków. Dzisiaj śmiesznie wyglądają parametry sprzętu, na którym funkcjonował PESEL.

Początkowo:

SIEMENS 4004, PAO 1 MB, 3 linie dysków 55 MB x 8

W końcu lat 70-tych: SIEMENS 7755 - PAO 2 MB, 4 linie dysków 150 MB x 8

Udział polskiego przemysłu informatycznego w systemie PESEL

Rządowe Centrum Informatyczne PESEL używało sprzętu produkowanego w polskich zakładach branży informatycznej, m.in. w ELWRO, MERAMAT, MERA BŁONIE, MERA ZABRZE, MERA STER, TELETRA.

Na początku lat 90-tych, w sieci informatycznej RCI PESEL pracowało około:

Komputerów R-32	6 szt.
Zestawów przygotowania danych typu See-Check	20 kompletów
Drukarek wierszowych	10 szt.
Jednostek taśm magnetycznych	30 szt.
Terminali	150 szt.
Drukarek mozaikowych	100 szt.
Minikomputerów MERA 400	100 szt.

Należy podkreślić słowo „pracowało”.

Pracowało oznacza, że były użytkowane w trybie ciągłym, co najmniej przez jedną zmianę. Następnie urządzenia dokupowano, gdy ilość zadań przekraczała czasowo możliwości korzystania z posiada-

nego już sprzętu. RCI PESEL nie był łatwym klientem dla przemysłu. Polski alfabet, wysoka niezawodność, określone interfejsy były wymagane przez RCI PESEL. Po spełnieniu tych wymagań, urządzenia z polskich zakładów z powodzeniem zastępowały sprzęt firm zachodnich.

Ocalić od zapomnienia

Projekt PESEL – szczególnie dzięki jego podstawowemu elementowi jakim jest NUMER EWIDENCYJNY NE – ze świadomości Polaków wyrzucić się nie pozwoli. W tę świadomość wrósł zarówno w sferę administracyjną jak i gospodarczą. Ostatnio bywa nawet używany do pytań w teleturniejach. Przykro mi, że tenże NE dostarcza wielu Paniom wiele nie komfortowych chwil przy udzielaniu odpowiedzi na pytanie o NE. Przepraszam, było to (w projektowaniu) całkowicie niezamierzone. Wracając do tematu niniejszej konferencji, moim zadaniem jest uchronić od zapomnienia twórców i wybitnych wykonawców projektu PESEL, którzy przez wiele lat (przeciętnie 15) konsekwentnie dążyli do celu.

PESEL mógł być realizowany tylko w strukturach MSW². Szczególnie satysfakcja i podziękowania za uczestnictwo w budowie unikalnego, udanego i służącego dobrze Polsce i Polakom Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności, należą się:

- kilkunastotysięcznej grupie pracowników (gmin, głównie kobiet), którzy przez 15 lat przygotowywali dane dla informatyki.
- pracownikom Terenowych Banków Danych PESEL i Stacji Łączności Komputerowej PESEL w 49 województwach. Do ich obowiązków należało szkolenie i kontrole spływu danych z t.o.a.p. i dystrybucje PESEL celem potwierdzenia poprawności danych konkretnego obywatela nim przypisano mu NE PESEL.
- kierownikom i pracownikom urzędów i zakładów pracy współpracującym z Rządowym Centrum Informatycznym PESEL.

Na zakończenie podaję kilka pierwszych nazwisk informatyków, które powinny być kojarzone z powstaniem systemu PESEL:

1. Antoni Bossowski

Pomysł, zdefiniowanie problemu, wstępne dyskusje na forum społecznym i wprowadzenie tytułu „System Ewidencji Ludności” do Planu 5-letniego na lata 1970-1974 przyznającego środki finansowe na wstępne prace projektowe – to Jego wkład twórczy w projekt PESEL.

² Niestety, ze względu na takie usytuowanie obecni urzędnicy – za okres pracy na projektem PESEL – niektórym twórcom i wykonawcom obniżają emerytury. Moim zdaniem jest to niezgodne z ustawą o emeryturach z dnia 23.01.2009. Działania takie nie zmieniają satysfakcji z wykonanego zadania. (przyp. Autora)

2. Roman Warski

Pozwalam sobie na zajęcie tego miejsca, gdyż jestem jedyną osobą, która od pomysłu w (1968) do końca wdrażania NE PESEL (1992), uczestniczyła w procesie projektowania, wdrażania a także zarządzania projektem PESEL.

3. Tadeusz Gajdemski

Do pracy w PESEL przyszedł z GUS, gdzie był jednym z wice-dyrektorów. Do projektu wniósł metodykę statystyczną, planowanie i analizę działań administracyjnych. Jego praca prowadząca do kompletności ilościowej i jakościowej Centralnego Banku Danych PESEL jest nie do przecenienia.

4. Zdzisław Bogdanowicz

Dyrektor ZETO-ZOWAR. W 1973 roku oddelegowany wraz z zespołem pracowników (ok. 20 osób) przez Dyrektora Zjednoczenia Informatyki do wsparcia w początkowym okresie projektowania systemu PESEL. Wielu spośród oddelegowanych podjęło pracę w Biurze Studiów i Projektów PESEL. Do procesu przystąpił zespół doświadczonych informatyków.

5. Lech Błagowieszczański

Z ZETO-ZOWAR przeszedł do pracy w Biurze Studiów i Projektów. Współtworzył, a następnie kierował wydziałem programowania i nadzoru technologicznego. Organizator projektu „Terenowy Bank Danych PESEL”

6. Janusz Lucow

Organizator zespołu i główny projektant oprogramowania zarządzającego bazą danych JANTAR. Oprogramowanie pozwoliło uniknąć komplikacji wywoływanych embargo. Osobiście przedstawił szczegóły tego oprogramowania.

7. Krzysztof Kłosowski

ZETO-ZOWAR, a następnie szef zespołu utrzymania banku danych PESEL. Organizacja pracy komputerów, zabezpieczenie wyników, przy tej wielkości banku i zdarzających się awarii sprzętu wymagało olbrzymiej wiedzy, doświadczenia o olbrzymiego zaangażowania. Zdarzały się po awariach odtworzenia do 3 kroku wstecz – ile to kosztuje zdrowia wiedzą tylko specjaliści z tego obszaru.

8. Bolesław Słomian

ELWRO-Wrocław. Naczelnik Wydziału Techniki, odpowiedzialny za dobór i utrzymanie w ruchu sprzętu informatycznego PESEL. Do jego zadań należała współpraca z polskim przemysłem informatycznym. Wniósł szczególny wkład w normalizację sprzętu peryferyjnego – polski alfabet, czcionka OCRB – a także w przygotowanie nowych dowodów osobistych i paszportów.

9. Dariusz Kupiecki

Osoba, której w 1992 przekazałem funkcjonujący projekt PESEL. Wspólnie z wicedyrektorami Januszem Lucowem i Bolesławem Słomianem przekształcili projekt PESEL w narzędzie dla nowo kształtującej się rzeczywistości administracyjnej.

Powyższa lista jest otwarta!

Jest na niej miejsce dla wielu osób zarówno tych, które już nie działają na polu informatyki jak i tych, które w ostatnich latach twórczo rozwijają lub wykorzystują myśl i możliwości projektu PESEL.

Dziękuję Państwu za uwagę

Roman Warski